

KIYIMLARNI LOYIHALASH SISTEMASI

*Mirkomilova Bahor Mahmudova**Forish tuman politexnikumi**Ishlab chiqarish ta'limi ustasi*

Annotatsiya: Loyihalash – bu murakkab ijodiy jarayon bo‘lib, unda har qanday buyumning, jumladan, kiyimning ham loyihasini ishlab chiqish ko‘zda tutilgan. Ushbu maqolada kiyimlarni tikishdan oldingi jarayonlar, ularni loyihalash haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar: kiyim, loyiha, korxona, ehtiyoj, loyihalash, o‘lchov, detal, tikuvchilik, gavda, razmer, lenta, model, chizma.

Kirish

O‘zbekiston tikuvchilik sanoatida keng iste’molchilar ommasining ehtiyoji va didini qondiradigan xilma-xil kiyimlar ishlab chiqarilmoqda. Ommaviy ishlab chiqarish bilan bir qatorda yakka buyurtma tikish korxonalari, kichik va o‘rta xususiy korxonalar aholining kiyimga bo‘lgan ehtiyojini qondirmoqda. Bu sohani rivojlantirishda xizmat qiluvchi mutaxassislar oliy o‘quv yurtlarida, professional ta’lim muassasalarida tayyorlanadi.

Har qanday kiyim estetik-gigiyenik, texnik talablarga javob berishi, odamning dam olishida, mehnat qilishida, sport bilan shug‘ullanishida qulay bo‘lishi kerak. Kiyim nimaga mo‘ljallanganidan qat’iy nazar odamga yarashadigan bo‘lishi kerak. Kiyimni tikishdan oldin uni loyihalash kerak. Kiyimni loyihalash deganda, kiyimni tashkil etadigan detallar va materiallar kompleksi, shuningdek ularni o‘zaro ulab-tikib, muayyan o‘lchovdagi va shakldagi yaxlit buyum holiga keltirish usullari, vositalari

tushuniladi. Loyihalash jarayonida buyumning hajmli detallarini, tekislikdagi tasvirini hosil qilishdan iborat bo'ladi. Detallarning o'lchov soni va shakli ular yig'ilganda xuddi shu o'lchov va ko'rinishini beradi. Kiyimlarni loyihalashda gavdadan o'lchov olish qoidalari va o'lchovlar asosida buyum asos chizmasini chizish, so'ng chizmadan andaza chiqarib tayyorlash qoidalarini o'rgatiladi.

Kiyimni loyihalash bilan turli muassasalar shug'ullanadi. Bular – modalar uyi, tikuvchilik korxonalarining tajriba sexlari, maxsus loyihalash idoralari, ilmiy-tekshirish institutlari va laboratoriyalardir.

Kiyimni loyihalashda gavdadan aniq olingan o'lchovlar ishlatiladi. Buning uchun santimetrli lenta olib, kiyim tikmoqchi bo'lgan kishi gavdasini o'lchash kerak. Bu ishni bajarayotganda odam tovonlarini juftlab, ikkala oyog'ida, gavdani tabiiy holatda bo'sh qo'yib, qo'llarini tushirib tinch turishi kerak. O'lchovlar aniq o'lchansagina gavdaga moslab kiyim tikilishi mumkin, aks holda kiyim gavdaga yopishib turmaydi va ko'plab nuqsonlar kelib chiqishi mumkin.

Eng asosiy bosqich bu loyihalash jarayonida gavdadan o'lchov olish jarayonidir. O'lchayotganda tor futbolka ustidan emas, balki gavdaga yopishib turmaydigan ichki kiyim, masalan, kombinatsiya ustidan o'lchanadi. O'lchashni boshlashdan oldin gavdada asosiy hisoblash nuqtalari – bel chizig'i va boshqalar belgilab olinadi. Buning uchun belga 70-90 sm uzunlikdagi rezinka gorizontal qilib ilgak yordamida biriktiriladi. O'lchayotganda santimetrli lentani tortmay va bo'shashtirmay, old tomondan tutashtiriladi. Yelka, qo'l, yubka uzunligi va boshqa o'lchamlarni gavdaning o'ng tomonidan o'lchash kerak. Agar yelka, bo'ksa va hokazolar simmetrik bo'lmasa, ikkala tomon ham o'lchanib, natijalar alohida yoziladi.

Aylana o'lchamlari to'liq o'lchanadi, lekin bu o'lchamning yarmi (yelka, bilak, yelka qiymasining kengligidan tashqari) yoziladi. Uzunlik o'lchamlari to'liq yoziladi. Razmer belgilari qisqartirilib: aylana – A, yarim aylana – YaA, uzunlik – U, kenglik – K, balandlik – B deb yoziladi.

Gavdani o'lchashdan oldin hech narsani esdan chiqarmay to'g'ri o'lchash uchun o'lchash belgilari ro'yxati yozilgan qog'oz tayyorlab olish maqsadga muvofiq bo'ladi. Gavdani to'g'ri o'lchashda razmer belgilarining shartli belgilanishi quyidagicha bo'ladi:

1. Bo'yin aylanasi (BnA). Santimetrli lenta bo'yin nuqtasi va bo'yin asosidagi nuqta orqali o'mrov nuqtasigacha aylanib o'tadi.
2. Ko'krakning birinchi aylanasi (KA1). Santimetrli lenta gavda ort qismi bo'ylab, gorizontall qo'ltiq chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krak bezlari asosining ustidan o'tadi.
3. Ko'krakning ikkinchi aylanasi (KA2). Santimetrli lenta kurakning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab, qo'ltiq chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krakning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab o'tadi.
- 3a. Ko'krakning uchinchi aylanasi (KA3). Santimetrli lenta kurakning turtib chiqqan nuqtalari orqali tana atrofidan qat'iyon gorizontall o'tadi.
4. Bel aylanasi (BlA). Santimetrli lenta bel chizig'i darajasida eng ingichka joydan tanani aylanib o'tadi.
5. Bo'ksa aylanasi (BkA). Santimetrli lenta tana atrofidan gorizontall aylanib, lekin qorinning turtib chiqqanini hisobga olib, dumbaning turtib chiqqan nuqtalari orqali o'tadi.
6. Bilak aylanasi (BA). Panja bilakka ulanadigan joyidan aylantirib o'lchanadi.
7. Son aylanasi (SA). Sonning eng yuqori qismidan dumba chiziqlaridan gorizontall ravishda aylantirib o'lchanadi.
8. Tizza aylanasi (TA). Oyoqni 90° bukilgan holatda tizza atrofidan aylantirib o'lchanadi.
9. Gavdaning ort qismining kengligi (OrK). Gavda ort qismi bo'ylab qo'ltiq chuqurligining ortki burchaklari orasi gorizontall o'lchanadi.

10. Ko'krak kengligi 1 (KK1). Ko'krak bezlarining asosida ustidan qo'ltiq chuqurligining oldingi burchaklari orasi gorizontal o'lchanadi. Bu nazorat qilish o'lchovidir.
11. Ko'krak kengligi 2 (KK2). Santimetrli lenta ko'krak bezlarining uchlaridan qo'ltiq chuqurligining oldingi burchaklaridan hayolan pastga tomon o'tkazilgan vertikal chiziqlar orasidan o'tadi.
12. Ko'krak markazi (KM). Ko'krakning turtib chiqqan nuqtalarining orasi o'lchanadi.
13. Yelka kengligi (YelK). Bo'yin asosining nuqtasidan yelka nuqtasigacha o'lchanadi.
14. Yelka aylanasi (YelA). Qo'lning yuqori qismidan aylantirib, qo'ltiq chuqurliklarining burchaklariga taqab gorizontal o'lchanadi.
15. Yeng uzunligi (YeU). Santimetrli lenta yordamida yelka nuqtasidan qo'lini bir oz bukilgan tirsak nuqtasi orqali bilakgacha o'lchanadi. Bir vaqtda yengning tirsakkacha uzunligini ham belgilab olish kerak.
16. Gavda ort qismining belgacha uzunligi (OrbU). Santimetrli lenta bo'yin asosidan kurak nuqtasi orqali belgacha umurtqa pog'onasigacha parallel ravishda o'tadi.
17. Yelka qiyamasi uzunligi (YeQU). Bel chizig'i umurtqa chizig'i bilan kesishgan nuqtasidan yelka nuqtasigacha o'lchanadi.
18. Gavdaning old qismi belgacha uzunligi (OlbU). Santimetrli lenta bo'yin asosi nuqtasidan ko'krak bezlarining uchlari orqali belgacha vertikal ravishda o'tadi.
19. Ko'krak balandligi (KB). Santimetrli lenta bo'yin asosi nuqtasidan ko'krak bezlarining uchlarigacha o'tadi.
20. Yeng o'mizi uzunligi (YeO'U). Bo'yin asosi yonida loyihalanadigan yelka chokining eng yuqori nuqtasidan, qo'ltiq chuqurligining ort tomon burchaklari darajasida o'tadigan gorizontalgacha vertikal o'lchanadi.

21. Kiyim uzunligi (KU). Yettinchi bo'yin umurtqasidan istalgan uzunlik darajasigacha umurtqa bo'ylab, belga yopishib turadigan kiyimlarda bel bukilishini hisobga olib o'lchanadi (kiyim uzunligi ikkita o'lchamdan ham iborat bo'lishi mumkin).

22. Yubka uzunligi (YuU). Beldan yon tomondan istalgan uzunlik darajasigacha vertikal ravishda o'lchanadi.

23. Shim uzunligi (ShU). Beldan yon tomondan istalgan uzunlik darajasigacha vertikal ravishda o'lchanadi.

24. Bo'ksa balandligi (BkB). O'tirgan holatda bel darajasidan stulgacha yon tomon bo'ylab vertikal o'lchanadi.

Loyihachi faoliyatining eng qiyin va mas'uliyatli bosqichlari kiyim detallarining chizmasi yoyilmasini chizishdan iborat. Bu ishning murakkabligi shundaki, faqat ta'rifi, eskizi yoki namunasigina berilgan, lekin o'zi yo'q kiyimning chizmasini – detallari yoyilmasini chizishga to'g'ri keladi. Buning ustiga, kiyimning sirti murakkab, yoyib bo'lmaydigan sirt hisoblanadi. Shunga ko'ra uning yoyilmasi va hisobi, ya'ni uni chizish uchun kerak bo'ladigan ma'lumotlarni hisoblab chiqarish va chizmani chizish ancha qiyin. Kiyim gavda yuzasining shaklini to'liq takrorlamaydi va gavdaning u yoki bu joylariga turlicha yopishib turadi.

Ma'lumki, ko'krak qismida, belda, bo'ksada kiyimning gavdaga qay darajada yopishib turishi, kiyim bichimini (siluetni) belgilaydi. Kiyim bichimi yelka kengligi va balandligi, modelning etak kengligi bilan ham xarakterlanadi. Kiyim qay darajada gavdaga yopishib turishiga qaramay, uning ichki o'lchamlari odam gavdasining o'lchamlaridan katta bo'ladi. Shuning uchun kiyim loyihasi asosining chizmasini tuzish uchun gavda o'lchamlarining o'zi yetarli bo'lmaydi. Bunda kiyim ichki o'lchamlarining gavda o'lchamlaridan farqini ham hisobga olish zarur.

Kiyimlarni keng ishlab chiqarishning kiyim loyihalashga talabi quyidagilarga javob berishi kerak:

- bir asos bo'yicha bir necha modellarni tayyorlash mumkin bo'lsin;
- kiyimga ketadigan matodan yuqori tejamkorlikda foydalaniladigan bo'lsin;
- kiyimni loyihalashda ishlab chiqarish korxonasi o'zida bor mexanizatsiyadan va shart-sharoitlardan to'liq foydalana olsin.

Ishlab chiqarish korxonasi kiyim loyihalashda shuni talab qiladiki, loyihalashtirilgan kiyim yuqori unumli mahsulot chiqarsin. Buning natijasida mahsulot narxi arzon, samaradorligi yuqori bo'ladi.

Aholi uchun ko'plab kiyim ishlab chiqarishda hammaning gavdasini o'lchash va har bir kishining razmerini aniqlashning iloji yo'q, albatta. Shunga ko'ra aholi o'rtasida qanday jussali odamlar ko'proq uchrasa, kiyimlar ana shunday kishilarga mo'ljallab tikiladi. Standart jussalarning oqilona tuzilgan sistemasi razmerlar tasnifi (razmernaya tipologiya) deb ataladi. Razmerlar tasnifini oqilona tuzish vazifasi mumkin qadar kamroq jussalar tipini tanlab, kiyim razmerlarining aholini ko'proq qanoatlantirishiga erishishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G.K.Hasanbayeva. "Kiyim modelini ishlash va loyihalashga tayyorlash". Toshkent. O'qituvchi. 1990-yil.
2. A.P.Rogova. "Erkaklar va bolalar ustki kiyimini loyihalash asoslari". Toshkent. O'qituvchi. 1988 yil.
3. M. Jabborova. "Tikuvchilik texnologiyasi" Toshkent. "O'qituvchi" 1989.
4. M. S. Goipova va boshqalar. "Tikuvchilik texnologiyasi asoslari" 2006.
5. Ramazanova M.K., Tashpulatov S.Sh. "Kiyimni modellashtirish va badiiy bezash". Toshkent, 2010.
6. X.X.Kamilova, N. K. Hamrayeva. "Tikuv buyumlarini konstruksiyalash". Toshkent "Cho'lpon" 2011.

7. Pulatova S.U. “Trikotaj kiyimlarini konstruksiyalash va modellashtirish”.
Toshkent, Turon-Iqbol, 2006 yil.

Umid qilaman, tahrirlangan matn sizga ma'qul keldi.